

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

Cel mai iubit
dintre
pământenii

Volumul I

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop și Oana Soare

EDITURA CARTEX SERV

Concepție grafică: Dana Popescu, Mădălina Pricop

Coperta I: Juan Gris, *Natură moartă cu fereastră deschisă*, Rue

Ravignan, 1915

Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Cel mai iubit dintre pământeni / Marin Preda – pref.: Oana Soare;
fișă biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – Ed. a 7-a –
București: Cartex Serv, 2025

3 vol.

ISBN 978-606-9098-43-1

Vol. 1. – 2025 – ISBN 978-606-9098-44-8

I. Soare, Oana (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

MARIN PREDA, *Cel mai iubit dintre pământeni*

© Elena Preda, Nicolae Preda și Alexandru Preda

© Editura Cartex Serv pentru prezenta ediție

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Un roman testament</i> (Oana Soare)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	18
<i>Referințe critice</i>	20
<i>Notă asupra ediției</i>	51
Cel mai iubit dintre pământeni	57

Un roman testament

În monografia sa dedicată lui Marin Preda, în încercarea de a stabili două borne majore în creația scriitorului, criticul Mihai Ungheanu făcea o distincție între romanul vocației și romanul aspirației. Roman al vocației este acel roman pe care te-ai născut pentru a-l scrie, adică acea creație care să cumuleze forța explozivă a unui dat fundamental, care, altfel, ar risca să își devore autorul. Roman al vocației era, desigur, *Moromeții*. Roman al aspirației ar fi *Cel mai iubit dintre pământeni*, adică acel roman total care este visul oricărui prozator. Distincția lui Mihai Ungheanu merită reținută, mai ales că surprinde o diferență majoră de miză și implicare auctorială dintre cele două scrieri, dar și caracterul lor exponențial pentru creația romancierului. Ambele sunt romane ale unor destine și ale unor categorii emblematice pe care epoca totalitară riscă a le strivi. Una este cea a țăranului și *Moromeții*, așa cum s-a observat deja, întrupa ficțional dispariția unei lumi. Cealaltă este cea a intelectualului, reprezentată în ultimul și cel mai ambițios roman al lui Preda. Deși evidentă, diferența dintre *Cel mai iubit dintre pământeni* și celelalte scrieri ale autorului este oarecum indefinibilă și pentru că, așa cum a remarcat încă de la început critica, acest roman reprezintă un fel de sinteză superioară a întregii creații prediste, în sensul că prozatorul înglobează aici diferite elemente pe care altădată le tratase separat. Nou este doar romanul carceral; în rest, cu *Risipitorii* începuse seria romanului citadin, în *Delirul* aveam un puternic roman de analiză politică și socială, iar

în *Intrusul* o bună ilustrare a unui caz dramatic. Și, cu toate acestea, *Cel mai iubit dintre pământeni* rămâne romanul aspirației împlinite; el este testamentul literar al lui Marin Preda și, cum bine remarca Nicolae Manolescu, în cronica sa din anii '80, o carte cum nu se scriu două într-o epocă... În fapt, acest roman este cea mai complexă și cea mai valoroasă scriere dintr-un gen fecund în anii regimului totalitar, și anume „romanul obsedantului deceniu“, adică acel roman cu miză politică virulentă care, sub pretextul descrierii ororilor din anii '50, reprezenta o cronică sumbră a întregului sistem opresiv. Ar mai trebui precizat că prima scriere de acest gen îi aparținea tot lui Marin Preda, care surprinsese, în 1967, în *Moromeții II*, prin curajul cu care înfățișa declinul lumii țărănești. Or, nu numai prin faptul că a inventat acest gen, al romanului obsedantului deceniu, dar și că l-a ilustrat cel mai plenar demonstrează cu prisosință preeminența pe care o avea scriitorul în epocă, forța sa de focar pentru întreaga lume literară. După 1967, și alți prozatori valoroși, ca Dumitru Radu Popescu, Alexandru Ivasiuc sau Augustin Buzura descriu, în romane parabolice sau realiste, ororile regimului totalitar, după 1980, și alți scriitori îndrăznesc să abordeze genul romanului politic. Este ca și cum Marin Preda ar *da un semn* – și de aici valoarea sa exponențială pentru lumea scriitoricească. *Cel mai iubit dintre pământeni* este cea mai reacționară (în sensul de reactivă) scriere din eșantionul romanului obsedantului deceniu și totodată cea mai complexă prin diversitatea problematicii sale.

Așa cum a observat încă de la început critica, și în special Eugen Simion, *Cel mai iubit dintre pământeni* reprezintă un roman total: roman de meditație politică, eseu ideologic, roman de dragoste, roman al unui destin, al mediului intelectual, roman carceral etc. Romanul surprindea, înainte de orice, prin curajul estetic al meditației epice asupra regimului totalitar. Același Eugen Simion, unul dintre cei mai buni exegeți ai prozatorului, socotea această scriere „romanul unei mari conștiințe“, aparținând „unui mare prozator care judecă fără părtinire, fără mistificație [...] o istorie în care forțele se confruntă în chip dramatic“.

Întrebarea e: azi, ce ne mai spune *Cel mai iubit dintre pământeni*? Cum se raportează cititorul începutului de secol XXI la acest mare roman al literaturii române? Dacă este să ne referim la experiența noastră personală, a celei ce scrie aceste rânduri, trebuie să mărturisim că aproape fiecare recitare a scrierii a însemnat o surpriză: de fiecare dată paginile romanului, deși cunoscute, erau *proaspete, vii*, pentru că *vocea* din interiorul scrierii era vie și iscoditoare. Trebuie spus că multe dintre romanele obsedantului deceniu, care, în epocă, aveau și un rol documentar, de *informare*, dar și unul psihanalizabil, ilustrând o refulare colectivă, datează azi, pentru că posibilul lor cititor a avut, între timp, mijloace mai potrivite și mai specifice de punere la punct în privința epocii totalitare. Or, șansa de supraviețuire a unui asemenea roman este, pe de o parte, coeficientul lui ficțional și, pe de alta, amploarea exponențială a mesajului său, percutant nu doar pe un tronson temporal limitat, ci susceptibil de reactualizare și în alte epoci. Pe de altă parte, scrierea utilizează o serie de strategii care îi asigură lizibilitatea în timp.

În primul rând, romanul urmărește meandrele unei biografii reprezentative pentru epoca în sine, cea a lui Victor Petrini, structurată sub forma unui monolog explicativ, devenită iminentă în fața unei alte tragedii cu care se confruntă acest erou deja greu încercat: este vorba de detenția din pricina unei crime efectuate în legitimă apărare. Or, apelul la această convenție epică dickensiană (Nicolae Manolescu) marchează dubla tendință polemică a scrierii: aceea de a opune metaromanului, gen predilect al anilor '80, un puternic roman cu o structură *voit* tradițională și aceea de a oferi o replică virulentă dezabuzării filosofiei occidentale. La un moment dat, scriitorul notează cazul unui filosof occidental (e vorba de Cioran) care se întreabă disprețuitor: „Ce este o viață?“ „Ce este altceva“, se întreabă scriitorul prin intermediul personajului său. Or, prima strategie care asigură lizibilitatea romanului, în timp, este chiar această descriere *întrebătoare* a meandrelor unei biografii exponențiale. Pe de altă parte, schițarea acestei biografii – sau autobiografii, dacă privim din unghiul personajului – nu este una inocentă, ci una teleologică, ordonată pentru a răspunde unei

întrebări care planează de la bun început asupra întregului roman. Această „blestemată chestiune insolubilă“ ar fi: pe ce căi misterioase și insidioase biografia lui Petrini ajunge să aibă o coloratură tragică? Pentru că scriitorul reușește să sugereze că este vorba de un adevărat fatum, căruia eroul său nu i se poate sustrage: dacă nu ar fi fost închis nu s-ar fi angajat la Oraca, unde se îndrăgostește de Suzy, măritată cu un dipsoman...

Ca și în alte romane, ca *Risipitorii* sau *Intrusul*, și aici Marin Preda se arată interesat de tragedia difuză a unui tip uman aparte, acela al marginalului sau al ratatului fără voia lui, al insului care se *pomenește* – verb eminentamente predist, sugerând perplexitatea personajului și bruschetea evenimentelor – protagonist al unei nenorociri. Iar această tragedie, în condițiile actuale, nu poate fi decât una *impură*, dovadă și accentele ei groțeste pe care romanul urmează a le ilustra. Acest tip special de tragedie este teoretizat de prietenul lui Petrini, Ion Micu: „[...] în epoca noastră tragicul nu mai este cu puțință și [...] astfel, tragedia e mai mare, pentru că s-a degradat și, odată cu ea, noi înșine. Tragicul e sublim prin definiție, dar în zilele noastre sublimul e eliminat. Tragedia mai mare care rezultă nu înseamnă însă că aduce un sublim mai mare, ci, în mod straniu, dispare, deși există“. Or, această tragedie lipsită de sublim, cu efecte atât de percutante în biografia eroului, dar cu motive de un comic involuntar este cea care ar caracteriza destinul inșilor prinși în regimurile totalitare, striviți de un mecanism opresiv, deși cu o existență aproape fantomatică. Cine sunt, până la urmă, torționarii lui Petrini și care instanțele care îl execută? Mai degrabă este vorba de un sistem abstract, care pare a se „juca“ încurcând destinul insului, care are, încetul cu încetul, impresia că ar fi un „cobai al divinității“. Dintr-o cauză aproape hilară – o glumă inofensivă strecurată într-o scrisoare, unde, în loc de „ordine“, se folosește cuvântul „ordonanțe“ – personajul se vede anchetat și apoi închis, sub acuzația că ar face parte din organizația „Sumanele negre“. Pretextul tragediei amintește de romanul *Gluma* al lui Milan Kundera, unde biografia eroului intra tot „comic“ pe o pantă descendentă. Astfel de „glume“ sunt, în fapt, măștile tragediei degradate, cărora le sporesc astfel absurdul și a căror nerezolvare

caracterizează indirect substanța regimului totalitar, bazat pe suspiciune și frică generalizată. Totodată, Preda reușește să sugereze cu putere un alt „adevăr“ inextricabil: o dată pornită roțița sistemului, logica sa absurdă și haotică poate părea drept rezonabilă, instituindu-și propriul cod. Acela că nu poate exista un ins complet inocent – în cazul lui Petrini, la „gluma“ ordonanțelor adăugându-se existența caietelor sale, în care dezvoltă opinii filosofice contrare dialecticii marxiste. Altfel spus, pentru a folosi explicația întortocheată a lui Ion Micu, personajul ar fi „în mod *obiectiv* vinovat“, adică fără voia lui, „în sensul că nu în mod conștient a[r] fi săvârșit vreo acțiune contrarevoluționară“, dar ... „Tu ai un temperament care te domină și o gândire formată la școala liberalismului burghez [...]. În această perioadă de tranziție, liberalismul tău, deși subiectiv, nu a făcut din tine un anticomunist [...], în mod *obiectiv* te-a plasat în categoria reacționarilor, fie că ai vrut, fie că n-ai vrut [...]. Acest concept, a fi în mod *obiectiv* vinovat, e o aberație, nu are nicio legătură cu legile justiției, dar tu știi că în perioadele de criză toate vechile concepte ori se clatină, ori sunt înlocuite cu altele care exprimă necesitățile de *moment* ale revoluției“. Explicației întortocheate, dar în conformitate cu logica absurdă a sistemului, i se opune explicația mai abruptă a lui Petrini, nelipsită nici aceasta de adevăr – aceea de „a fi mai necesar *înăuntru* [în închisoare, n.n.] decât *afară*“. Astfel, Petrini ajunge un erou picaresc tragic: după arestul în beciul Securității, personajul se vede transferat la minele de plumb, prilej pentru romancier de a descrie, detaliat, fauna și scene tipice mediului carceral. Preda nu cade în locul comun de a imagina un infern; închisoarea este un univers divers, care oferă spectacolul decrepitudinii, al vulgarității, dar și al bunătății sau solidarității umane, trocul degradabil al denunțurilor, jocul strâns al reglărilor de conturi după legi instituite ad hoc (uciderea, de către Petrini, a torționarului care își propusese să îl omoare indirect). Totodată, închisoarea oferă și spectacolul inteligenței diabolice sau al prostiei pure, așa cum ar fi, spre exemplu, antologabila teorie a cosorului lui Moceanu: „«Deci, să recapitulăm pe scurt: Cosorul lui Moceanu a fost inventat de Moceanu. El se compune ...» «...din două părți», se auziră deodată

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

Cel mai iubit
dintre
pământenii

Volumul II

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop și Oana Soare

EDITURA CARTEX SERV

Conceptie grafica: Dana Popescu, Madalina Pricop
Coperta I: Juan Gris, *Barbat in cafelea*, 1912
Tehnoredactor: Ecaterina Pislă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Cel mai iubit dintre pământeni / Marin Preda – pref.: Oana Soare;
fișă biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – Ed. a 7-a –
București: Cartex Serv, 2025

3 vol.

ISBN 978-606-9098-43-1

Vol. 2. – 2025 – ISBN 978-606-9098-45-5

I. Soare, Oana (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

MARIN PREDA, *Cel mai iubit dintre pământeni*

© Elena Preda, Nicolae Preda și Alexandru Preda

© Editura Cartex Serv pentru prezenta ediție

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI
VOLUMUL II

PARTEA A CINCEA

I

Mă trezii fără să fi deschis ochii simțind că am adormit cu capul pe biroul meu cu lumina aprinsă. „Da, gândii, iată, iar am adormit lucrând, nu e bine, trebuie să fac ca Matilda, să mă culc seara la ora nouă și să mă scol la cinci, și până să plec la facultate pot lucra mai odihnit. E chinuitor să te prindă astfel somnul. Precis că am dormit patru, cinci ore în poziția asta.“ Mă întinsei și fui mirat că eram totuși lungit și nu simții atingerea familiară a cristalului de pe birou și a scaunului de sub mine. Deschisei ochii și atunci sării brusc în picioare.

Nu la birou, ci pe o masă ruginită de fier adormisem. Un bec aprins spânzura în tavan. O ușă de metal, niște pereți negri și o fereștruiță înaltă, zăbreliță, îmi amintiră că eram prizonier, că fusesem ridicat de-acasă și că fusesem implicat în afacerea Sumanelor negre. Mă uitai la ceas: erau orele patru. Începui să mă plimb. Celula n-avea pat, ci doar această masă de un roșu murdar, pe care mă întinsesem cu paltonul pe mine. Mi-l scosei, mi-era cald, aruncaii și căciula. Mă întinsei iar, îmi trosniră oasele. Da, oasele trosnesc, ele nu știu nimic, fac parte dintr-un întreg căruia i se supun. Tot astfel și noi, spunea Pascal, facem parte dintr-un întreg mai mare și vrem totuși să ne credem unici... acțiune smintită, asemănătoare aceleia, să zicem, a unui picior, care n-ar vrea să mai asculte de corp și ar lua-o razna, ar începe să bâțâie, să se agite, nu fiindcă ar fi bolnav, ci fiindcă ar începe

URBIC | We know
să creadă că sângele care îl hrănește ar fi numai al lui... Așadar să dăramăm cu gândul această celulă în care n-am ce să caut, și din care trebuie să ies cât mai curând, fiindcă sunt nevinovat, și să practic un exercițiu preventiv care să mă ferească de surprize și să pot accepta ce e mai rău. Deci să accept. Să-mi feresc de uzură forțele sufletești, care nu trebuiesc scoase la luptă: sensibilitatea trebuie reprimată, credințele și convingerile trimise în adâncul sufletului, loviturile fizice pe care le voi primi trebuie să întâlnească un corp inert, mă vor bate să spun ceea ce nu știu (auzisem de asta), numai să nu mă deterioreze iremediabil, încolo n-aveau decât! Eu nu eram ca Ion Micu, să văd în ei expresia unei lumi pentru care am luptat și am fost torturat și convingerile mele să nu reziste. Nu erau ai mei. Așadar, ce mi s-ar putea întâmpla?

Mă reasezai pe masa aceea ruginită și închisei ochii. Codul existent în „document“, „ordonanțe“ în loc de „ordine“, nu poate să turbure o ființă normală. În caz contrariu se interpune un alt cod, care ghidează pe cei care m-au adus aici și care mă vor scoate nu pentru a mă trimite acasă, ci în direcții surprinzătoare și necunoscute. În acest sens căpitanul care m-a arestat știe mai multe decât colonelul care a încercat cu mine un interogatoriu zadarnic. După el, după căpitan, trebuia să fiu trimis imediat acolo unde arăta codul, fiindcă o cifră m-a indicat, pe care eu o voi nega oricum. „Ordonanțe“ sau „ordine“ e același lucru, din moment ce teroristul fugit îmi scrisese. Era suficient. Tot ce era mai jos n-avea nici-o însemnătate. Punct! Ar mai rămâne ca orbul căpitan să fie desmințit. Pentru asta voi lupta din toate puterile. Nu sunt nici Buharin, nici Zinoviev sau Kamenev, implicat în lupta pentru putere, s-ar putea să fiu condamnat la un an, la doi, sau la cinci. Nu va dori nimeni să mă ucidă, nu sunt în mișcare astfel de forțe, nu e război civil, lumea petrece, iese la manifestații, localurile sunt pline, eu însumi am petrecut cu prietenii mei în mod pașnic, aș putea doar muri eu, de disperarea pierderii libertății. Nu simt această disperare. O să scap!... Sunt absolut nevinovat, rudele și părinții mei nu sunt nici Pop, nici Bujoiu, nici Malaxa, foști mari industriași, ci oameni simpli...

Acești domni au fost acuzați că au trimis în Elveția valori stoarse din bunuri naționale, e foarte posibil să fi trimis, e chiar neverosimil să nu fi trimis, oricum, nu gândul meu putea fi solidar cu ei, care, chiar dacă nu erau vinovați de aceste crime, erau vinovați de altele (de pildă, de mizeria materială a muncitorilor care au lucrat în industriile lor), solidari cu un regim nu atât de liberal ca să îngăduie o puternică mișcare sindicală, existentă în lumea civilizată, care să-i împiedice să fie stăpâni absoluți ai efortului uman. Astfel de lucruri se plătesc, mai devreme sau mai târziu, sau poate chiar pe neașteptate, cum s-a întâmplat la noi... Au știut cu abilitate să sugereze oamenilor că sărăcia și chiar mizeria e o stare naturală cu care trebuie să te obișnuiești, deși timpurile se schimbaseră... Au speculat geniul oamenilor simpli de a putea trăi din salarii mici, de a se descurca, numai ei știau cum, de la o lună la alta, veșnic îndatorați și traversând o viață fără speranța unei ușurări de greutatea ei care le apasă umerii. Mai bine plătit, tatăl meu nu se întorcea niciodată mai vesel acasă cu plicul în buzunar. Îl arunca mamei, tăcut și posomorât, și ea totuși știuse chiar din puțin să facă economii și să mă țină în liceu. Asta fiindcă eram unul, dar dacă ar fi fost doi sau trei? Ce-o să zică el acum, tatăl meu, și mai ales mama, mă pomenii întrebându-mă, când or să audă că am fost arestat? Asta oferea lumea nouă părinților și bunicilor noștri? Și îmi amintii de expresiile lor, la manifestația pe care o privisem cu doi ani în urmă de pe trotuar și mă simțisem solidar cu speranța care li se citea pe chipuri, cu arderea credinței într-o lume mai bună.

Deodată simții un sentiment de primejdie. Alarmă? Acești securiști nu erau expresia aspirației acelor manifestanți într-o lume mai dreaptă, apăruseră ca o anomalie stranie, ca un virus nociv într-o societate fără experiența revoluțiilor, ci mai mult cu aceea a revoltelor repede reprimată în sânge. Și ce era mai curios erau recrutați chiar dintre ei, dintre oamenii simpli, și se amestecau cu ei prin tramvaie și autobuze, pe stradă, și în restaurante, cu aerul cel mai firesc, cu capelele și uniforme lor cu însemne albastre, ca și când numai lucruri inocente ar fi făcut ei prin acele clădiri cu celule jos în beciuri.

Din nou simți un sentiment de alarmă. Îmi propusesem să-mi retrag sensibilitatea, să nu raționez în fața anomaliei, să-mi păstrez intacte forțele sufletești. Făcui un efort suprem și încetai să mai gândesc. Atunci, în tăcerea celulei, auzii un zgomot ciudat. Mă uitai în jur. Zgomotul se stinse. Dar imediat reapăru. Îmi încordai atenția să-l descopăr. Da, îl descoperii, venea de alături, din umărul meu stâng, și îmi dădai seama că era bătaia propriei mele inimi și nu venea din umăr, ci din ureche. Mă înspăimântai. Inima mă trăda. „Ce-o să fac? mă întrebai. Dacă mă condamnă, n-o să rezist.“ Una e forța gândului și alta a viscerelor. Acolo în mațe, zăcea teama și inima o prelua. Nicio-dată nu-mi bătuse cu o astfel de putere. Bătaia însă nu era nici precipitată, nici dezordonată, și curând pulsația ei înaltă se mai potoli. Înțelegi că, fără să fi știut vreodată (o surpriză greu de suportat), suprimarea libertății mele nu avea urmări în conștiință, ci în instincte, ca la sticleți, care își bagă gheara în gât dacă îi închizi în colivie. Într-adevăr, deși reușii să mă liniștesc în gândurile mele, îmi dădai seama că mă simt rău în ființa mea. Mă ridicai, mă apropiai de ușă și începui să bat în ea cu pumnul. Curând auzii pași rari apropiindu-se. Broasca scrâșni și gardianul intră în celulă. „De ce bați?“ zise. „Vreau apă!“ „Uite-o acolo, n-o vezi, sau ești chior?“ Într-adevăr, jos pe ciment, într-un colț, lângă o căldare, se vedea ceva care semăna cu o cană. „Dar, zic, celulele astea n-au paturi?“ și-i arătai masa de tablă ruginită pe care dormisem. „Or să te mute de-aici, n-am avut alta în noaptea asta.“ Și-mi întoarse spatele și ieși cu o expresie atât de abstrasă, încât ai fi zis că nu vorbea cu un om, ci cu el însuși.

Răul pieri așa cum apăruse și fără să lase urme. Respirai ușurat. Mă uitai la ceas. Era ora cinci. Au fost clipele de care m-am speriat cel mai tare pe care le-am trăit în celule. Dacă nu mă părăseau? Ce s-ar fi ales de mine? Am înțeles atunci de ce se sinucid unii în închisori. Cred că împinși până la paroxism de acest rău mai puternic decât biata conștiință agresionată de revolta generalizată a viscerelor. Răul acela insuportabil nu s-a mai repetat...

II

Drumul spre o închisoare și o noapte petrecută în celulă te îndepărtează de viața anterioară tot atât de mult ca și o călătorie de mii de kilometri. Toți ai mei erau acum departe și mai neverosimilă mi se părea după-amiaza de ieri și mai ales orele petrecute de mine cu Matilda și rudele după plecarea musafirilor. Viitorul meu apropiat nu se turburase, dar acum, în această celulă, mi se lumina, deși raza lui se îndepărta considerabil. Dar anticipez asupra stării mele de spirit. Aceste gânduri și sentimente și mai ales această lumină îndepărtată care era viitorul meu îmi apărură abia după ce, așa cum dorisem și nu sperasem să se întâmple, un ofițer superior, nu știu dacă era general sau chiar *Generalul*, șeful Securității regionale, mă chemă la el la orele opt. Uniforma și galoanele sale puteau fi de general, dar înfățișarea era de plutonier. Poate chiar că asta fusese și fusese înălțat în grad vertiginos? Oricum, ofițerii mei superiori, ca să nu mai vorbesc de general, din școala militară, arătau altfel.

„Ai vrut să vezi un ofițer român, zise el, nici după ce ai fost arestat n-ai renunțat la șovinismul tău? Crezi că noi facem aici discriminări rasiale?“ Relele presimțiri, văzându-i figura și auzindu-i cuvintele, mi se confirmară. „Ați pus în pericol Transilvania cu acțiunile voastre smintite, continuă el ridicând vocea. Și continuați să complotați, primiți și dați ordine de peste hotare, împotriva regimului, în timp ce ocupați posturi în universități, crezând că n-o să fiți demascați“...

Se înfuriase, se făcuse roșu, dar ochii săi orbi, holbați asupra mea îmi făcură în mod straniu impresia că, pentru o clipă, implorau dintr-ai mei, care îl măsurau neclintiți și cu aviditate, adevărul

LIBRIS

We know
books

MARIN PREDA

Cel mai iubit
dintre
pământenii

Volumul III

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop și Oana Soare

EDITURA CARTEX SERV

IBDIS | We know books
Concepție grafică: Dana Popescu, Mădălina Pricop
Coperta I: Louis Marcoussis, *Compoziție*, 1919
Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Cel mai iubit dintre pământeni / Marin Preda – pref.: Oana Soare;
fișă biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – Ed. a 7-a –
București: Cartex Serv, 2025

3 vol.

ISBN 978-606-9098-43-1

Vol. 3. – 2025 – ISBN 978-606-9098-46-2

I. Soare, Oana (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

MARIN PREDA, *Cel mai iubit dintre pământeni*

© Elena Preda, Nicolae Preda și Alexandru Preda

© Editura Cartex Serv pentru prezenta ediție

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI
VOLUMUL III

PARTEA A OPTA

I

Rămăsei o clipă parcă suspendat, trecând în revistă toate femeile care lucrau cu mine la *Oraca*: niște grășane vorbărețe și simpatice, încă tinere, dar departe de a-mi fi aruncat vreodată una din acele priviri care sugerează disponibilitatea afectivă chiar fără intenție de finalizare într-o aventură sau măcar simplă prietenie colegială, puțină curte, acea multitudine de gesturi și cuvinte care nu au altă menire decât să potențeze afecțiunea fundamentală pe care o avem pentru alții, de care suntem cu adevărat legați și îi iubim... verificări dacă mai plăcem și altora... siguranța că nu ne-a pălit farmecul, seducția... verva care ne-o inspiră această certitudine, pe care o transmitem acasă celor care se simt prea siguri de noi... puțină neliniște, puțină gelozie, pentru a ni se prețui apoi dulcea supunere, abandonul de sub plapumă... Nu citisem în privirile lor nici măcar atât, avem cu cine cocheta, pe tine te cunoaștem, parcă-mi spuneau, și nici nu avem chef s-o facem, să te invităm la petrecerile noastre unde vin inși chiar mai puțin cunoscuți decât tine, și nici nu încerca să ne inviți tu pe noi, fiindcă o să te refuzăm politicos... Una era subalterna mea, alta era calculatoarea, alta (o tinerică frumoasă și balaoacheșă, pesemne țigancă, totdeauna bine îmbrăcată și coafată, stârnind invidia pentru bluzele ei de un colorit care arăta că nu le cumpăra din magazinele noastre, ca și fustele cu croială străină, cismulițele

elegante, jerseurile fine) secretara directorului, un ins totdeauna ursuz, care avea de îndurat geloziile nevastei pentru această secretară cu care cam semăna... dar cine suportă alături de bărbatul ei pe o alta, chiar dacă la birou și chiar dacă știe că îi e credincios?... Credincios, credincios, dar asta nu-l poate împiedica să... Directorul chiar își persecuta subalterna, doar-doar se va găsi cineva să-i spună nevastei că între el și secretară, vezi, nu e nimic... Nu se găsea nimeni și, chiar dacă s-ar fi găsit, nu asta dorea geloasa, ci „s-o dea afară pe târfa aia“... Om corect, șeful nostru făcea să i se audă răcnetele prin ușă când soția îi intra val-vârtej în birou și îi făcea scandal... „...da' ce crezi tu, că asta e instituția mea personală să dau afară pe cineva numai fiindcă ești tu smintită? Dar nu am dreptul, atâta timp cât își vede de treaba ei!...“. Secretara însă chiar ținea la el și, dându-și seama că omul n-avea liniște în casă din pricina ei, vruse să plece, cu toate că îi părea rău. „Un șef așa de bun nu găsești oriunde“, dar se vede treaba că omul știa el ceva, în locul ei ar fi venit alta, și numai dacă ar fi fost o babă știrbă istoria n-ar mai fi continuat... „deși... mormăise el furios, am avut odată și o astfel de babă, nu chiar știrbă, dar cică mi-ar fi plăcut de ea că făcea pe mămica cu mine“ și i-a aruncat tava cu sandviciuri și cafele în față, când a văzut-o că intră în birou... Ce nevoie, cică, am eu să mănânc sandviciuri și să beau eu cafea făcută de mâinile acestei... să mănânc și să beau acasă și să nu mă las eu lins pe gât ca un vițel de această vacă răscăcărată... ce, adică, vreau să spun că acasă n-are grijă nimeni de mine și trebuie s-o las pe cotoroanța aia să-mi pună unt pe pâine... și o feliuță de șuncă... și o feliuță de roșie... și o cafeluță... și o franzeluță... (și aici directorul își subțiasse vocea și își imita nevasta scos din pepeni). „Îți arăt eu ție, zice, cafeluță. O să-ți fac una de-o să-ți stea în gât, să te frigi cu ea, să te îneci cu caimacul...“. „Așa că nu pleci nicăieri, dacă din pricina asta vrei să pleci“, îi mai spusese el fetei... „Tovarășe director, cică se smiorcăise ea, măcar dacă am fi vinovați de ceva...“. „Ei da, asta ar mai lipsi, se înfuriase el, ia nu mai da aici apă la șoareci și ieși afară... Auzi, măcar dacă... Asta îmi scoate

sufletul și pentru laptele supt de la mama, dar să mai fim și vinovați de ceva... Mi l-a scos, sufletul adică, și mi l-a băgat pe-al ei în loc, și asta m-ar vinde înainte chiar să încerc eu să fiu vinovat de ceva. M-ar pune să-i mărturisesc totul dinainte.“ „Da știu, continuase însă fata să se smiorcăie, e geloasă, și e gelos și prietenul meu cu care o să mă căsătoresc, vine câteodată pe-aici și stă pe capul meu să mă vadă, și după ce vă vede se cară, și ce-mi face pe urmă... De-aia vreau să plec, deși n-aș vrea...“ „Atunci cară-te, ori spune-i individului că dacă îl mai prind pe-aici chem șoferul și îl pun să-l dea afară cu paisprezece lovituri de pompă în cur...“ povestise fata, însă de astă dată pufnind în râs. Noroc că directorul străbătea aproape tot timpul regiunea în căutare de carne... Nu mai știam în ce stadiu se afla istoria...

Cine mai era deci, la noi, femeie? A, da, casierita... Doamna Munteanu... Care doamnă Munteanu?! Plecase... Predase casa și... Mă ridicai, deschisei ușa de alături, unde se afla casieria, și mă uitai îndelung la noua casieră, o figură învăluită în nedefinit, cu trăsături ascunse de părul care îi acoperea curgând pe umeri obrazul... din pricina părului astfel pieptănat, adică mai degrabă nepieptănat, părea să aibă un chip alungit... Stătea la birou și lucra... Venise la noi de vreo două săptămâni, dar luminozitatea lumii în care trăiam după moartea mamei făcea parcă să dispară umbrele când mă uitam în jurul meu și vedeam lucruri și oameni, animale și străzi forfotind de mișcarea neîncetată a vieții... Schimbam cuvinte de serviciu cu noua casieră, dar nu mă uitasem la ea, adică mă uitasem fără s-o văd, sau o văzusem fără să mă uit, vreau să spun că nimic din ea nu-mi atrăsese atenția, nu era nici frumoasă, nici urâtă, nu era nici diformă, nici statuară, mâinile ei, care îmi întindeau pe masă hârtii la control, nu erau nici butucănoase, nici diafane, vocea, nici timbrată, nici șoptită... debitul doar îmi păruse vag excesiv („de ce o fi vorbind asta prea mult?“ gândisem fără să fiu prea sigur că nu mă înșelam). Nu părea nici doamnă, nici domnișoară, oricum, nu purta verighetă, dar asta nu înseamnă că nu fusese divorțată sau nu era văduvă. Silueta ei

avea formă, mai mult de ghicit decât de văzut, fiindcă rochia pe ea era prea largă, parcă și-ar fi croit-o singură, tăiată rău în talie și cu umflături la subsuori... fără decolteu... Picioarele... da, picioarele erau frumoase, cel puțin atât cât lăsau să se vadă poalele prea lungi ale rochiei... Ochi negri, parcă prea mari, gură care, vorbindu-mi în cifre, încasări și plăți, rămânea adesea întredeschisă, ca și când privindu-mă s-ar fi simțit o secundă în prada unei amnezii, a unei curioase perplexități... „Înțelegeți?“, zicea revenindu-și, și vocea îmi părea că vine tot din lumea nedefinitului, era aproape și totuși departe, mi se adresa, și totuși nu simțeam impulsul natural de a-i răspunde, având în mod bizar senzația unei halucinații auditive... Mă uitam pe geam, ea continua cu explicațiile, reveneam, iscăleam documentele, hârtiile foșneau, stiloul scârțâia... Apoi liniște... apoi în această liniște începea să toace zgomotul rece, abstract, al mașinii de calculat...

„Dumneavoastră, zisei, mi-ați pus pe birou o floare?“ Ea tresări. Se ridică în picioare. „Vai de mine, zise, v-am deranjat?“ Mă posomorâi. Timbrul vocii ei nu mai era incolor. Nu-mi dădui seama în acea clipă cum era de fapt, nu era însă verosimil și nici cu puțință să fie așa cum era. Nu se putea să-mi răspundă cu o astfel de alarmă supusă în glas, încât sării, ca să spun așa, înapoi în mine însumi. Nu prea departe însă, doar atât cât tresărim când, neatenți, ne izbim de cineva și spunem pardon, fără să ne uităm măcar la persoana cu care ne-am atins. „Nu, doamnă, mormăii parcă visător, dimpotrivă, vă mulțumesc pentru atenție.“ „Îmi plac foarte mult florile, explică ea (într-adevăr avea pe biroul ei o vază plină) și îmi imaginez că la toată lumea plac...“ „În orice caz, adăugai și eu, nu displac. E greu de conceput!“

Și mă retrăsei în biroul meu. (Nu mai am timp să povestesc ce s-a mai petrecut cu mine în săptămânile următoare, Ciceo mi-a făcut o vizită și m-a anunțat că nu mai poate amâna procesul meu decât o dată; o lună, două, nu mai mult, îmi spuse el.) Atâta doar că pacea plină de lumină cobora parcă și mai adânc în ființa mea și în plimbările mele nesfârșite prin oraș și pe dealurile lui trăiam contemplând parcă în mine însumi un gând larg

și senin: „Sunt fericit, sunt liber... Sunt fericit, sunt absolut liber...“ Am citit toate cărțile, și nu sunt trist, și nu trebuie să spun ca Faust: „clipă, oprește-te!“. Dimpotrivă, fericirea nu poate veni decât din scurgerea neîncetată a clipelor liniștite și senine, fiindcă ce altceva e suferința decât o oprire a ființei noastre, o uriașă inerție care face să apese asupra ei tot ce există?

Când într-o zi avui un surâs, un surâs interior, în jurul căruia clipele mele roiră asemeni albinelor și îl alungară victorioase, purtându-mă apoi din nou prin poieni, unde adesea mă culcam cu fața în sus și adormeam contemplând cerul, norii, „minunații nori“, și mă trezea asfințitul. „Ia uite, gândeam, de ce m-oi mai fi trezit? Ar fi fost așa de bine dacă din somnul meu fericit aș fi trecut în celălalt, marele somn, cel etern...“ Nu era un gând de moarte, nu simțeam că mă sorb „chemări de dispariție“, ci un dulce regret că, învingând în spirit marile spaime pe care ni le declanșează gândul neființei, corpul meu nu vruse să mă urmeze, acum când era tânăr, când moartea lui ar fi fost frumoasă și când eu m-aș fi contopit cu marele Tot fără să mă strâmb și fără să horcăi... O luam înapoi spre casă și îmi părea totuși bine că nu murisem, îmi aminteam de Silvia, de cărțile mele scrise sau de cele pe care vroiam să le mai scriu, bucurându-mă că le-am scris și o să mai scriu altele, că am văzut-o săptămâna trecută pe Silvia și o s-o mai văd ani nesfârșiți, fără să uit însă voluptuoasa apropiere de *Marea taină*, gândind că o voi păstra cu mine mereu și mă va ajuta să văd justa măsură a lucrurilor, zădărnicia pasiunilor, sminteala conflictelor în care trăim înțeleștați, iluzia că am putea fi fericiți prin cineva.

... Și toată viața mea se va schimba
La un cuvânt al tău...

Auzi! Nu! Aveam „lentilele mele“ ca și Spinoza (mai puțin praful din șlefuirea lor care îi adusese moartea în plină maturitate), cifrele și registrele de contabilitate care n-aveau în ele nimic nociv, aveam, ca și Rousseau, notele mele muzicale de copiat, rău plătite, ca și ale aceluia, dar nu mai puțin decât erau plătite

alți umanoizi. Și aveam orașul meu, cu frumoasele lui dealuri și amețitoarele păduri... Simțem, realmente, rătăcind pe potecile lor, o amețală... mirosurile de rășină, de urme de jivine, susurul pâraielor, tăcerea copacilor, înalta lor semetie, foșnetul pașilor mei călcând peste stratul de frunze și crengi moarte, îmi pricinuiau o intensă beție lucidă. Fiorul era de singurătate absolută, fiindcă nu împrumutam pădurii simboluri și nici nu mă simțeam văzut de ea cu priviri familiare. Nici o „corespondență“, deși îi simțeam ecourile care de departe se amestecau cu mirosurile, culorile și sunetele... *qui chantent les transports de l'esprit et des sens*... Mă străduisem câtva timp să obțin această corespondență, puneam mâna cu afecțiune pe scoarța groasă a unui gorun, îi vorbeam, turburam tăcerea printr-un strigăt, chemam pădurea, dar descoperii curând că nici gorunul nu simțea mâna mea vie și caldă pe trunchiul lui și nici sufletul pădurii, pentru că, inexistent, nu-mi va răspunde la chemare... *Marea taină* era prezentă în mine și prin ea înțelegeai că natura nu e plină de sufletul nostru, deși ne naștem cu acest miraculos sentiment, trăim veșnic cu el, credem cu putere în realitatea lui și în clipe de disperare ne adresăm – munților, care nu ne-au făcut nimic, norilor și apelor și pădurilor, să ne redea ceea ce le-am dăruit (investiție naivă!), sufletul nostru intact și pur, ca să scăpăm de cel murdărit de oameni și de noi înșine. Strigi, dar pădurea tace. Ecoul îți întoarce doar propriu-ți glas, propria-ți desnădejde...

De aici venea libertatea mea: descoperind moartea și trăind cu intensitate scurgerea armonioasă a clipelor, mă eliberam de iluzia vreunei fraternități cu natura, refugiul sufletelor rănite... Nu, natura nu poate fi pentru noi, cei care nu lucram în mijlocul ei, decât un frumos mormânt. (De aceea, desigur, Socrate se ferea de ea, nu văzuse marea decât o dată, ca soldat...) Ce mă atrăgea atunci? Viața spiritului, dar și a trupului (îmi dădeam bine seama), devenea intangibilă, cum intangibil era copacul pe care puneam mâna, cum intangibilă era și tenebroasa pădure, chiar dacă nu mâna aș fi pus-o pe copac, ci securea, și chiar dacă mii de securi ar fi doborât și întreaga pădure... Te simți, nici vorbă, copac, cum

se simte călărețul cal, sau cum ne simțim stea, dacă privim cu intensitate una din ele pe bolta cerească... Altă iluzie! Socrate însă privise doar în el însuși și s-a simțit intangibil chiar și atunci când a fost silit să bea cucuta... Ce îi trebuia lui să privească marea? Noi însă ne temem de ceea ce am putea descoperi dacă am privi în noi înșine... Golim paharul, nu de cucută, ci de vin, ne ferim privirea și începem să urlăm, încredințați că asta e viața, și nu urlete scoatem, ci cântece de triumf... Iar pentru divertisment năvălim și prin păduri...

II

...Într-o zi pe la prânz, telefonul de pe biroul meu sună prelung, așa cum îl auzim în ureche când suntem chemați de către opera-toare chiar și după ce am ridicat receptorul: vocea centralistei îmi repetă numărul. „Da“, zisei. „Vorbiți cu Mangalia!“ „Alo, domnul Petrini?“ auzii din mari depărtări vocea parcă pe cale să se stingă a unei femei. „Da.“ „Vă urez la mulți ani!“ „Dar cine e acolo?“ zisei, nici mirat, dar nici nepăsător. (Îmi amintii în clipa aceea că azi era ziua mea de naștere, pesemne vreo rudă, vreo mătușă sau verișoară, se gândise la mine să-mi ureze la mulți ani, deși nicio-dată...) „... „Știți, continuă vocea, am reușit să obțin o repartitie la mare. Peste o săptămână mă întorc...“ „Da' cine e?“ repetai, de astă dată curios, mai ales că mi se dădeau cu un glas nu lipsit de o vagă afecțiune detalii asupra întoarcerii, ca și când asta m-ar fi privind cât de cât... Își spuse numele. Era casiera. „Mulțumesc, domnișoară, zisei, vă urez și eu vacanță plăcută.“

Și mă pregătii să închid. Dar ea continua: „Parcă sunteți supărat de ziua dumneavoastră.“ „Da, zisei, sunt cam supărat...“ „S-a întâmplat ceva?“ „Asta n-are treabă“, gândii, totuși îi spusei

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

MARELE SINGURATIC

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Oana Soare

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

Imagine coperta I: Vilhelm Lundström, *Natură moartă cu vase*, 1930

Coperta: Dana Popescu

Redactor: Ioana Marcu

Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Marele singuratic / Marin Preda; ed. stabilită de Alexandru Preda;
pref. de Oana Soare; fișă biobibliografică și referințe critice de
Lucian Pricop – Ed. a 9-a – București: Cartex Serv, 2026

ISBN 978-606-9098-50-9

I. Preda, Alexandru (ed.)

II. Pricop, Lucian

821.135.1

© Elena, Nicolae și Alexandru Preda

© Editura CARTEX SERV pentru prezenta ediție

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

Marele singuratic, istoria și mitul iubirii	7
Fișă biobibliografică	14
Referințe critice	16
Notă asupra ediției	23

MARELE SINGURATIC

Partea întâi	27
Partea a doua	95
Partea a treia	203
Partea a patra	295
Partea a cincea	355

MARELE SINGURATIC, ISTORIA ȘI MITUL IUBIRII

Locul romanului Marele singuratic în saga Moromeților

Marin Preda este tipul de scriitor care simte periodic nevoia de a-și revizita universul inventat, semn că acesta continuă să-l obsedeze, forțându-l să revină pentru a-i exploata până la capăt posibilitățile. Este vorba și de o lentoare prin care autorul se apropie treptat de marile sale teme, ca și când propriul univers ficțional ar avea nevoie de timp pentru a se încheia și a-și impune treptat legile secrete de dezvoltare. Ampla cronică a Moromeților (din care face parte și scrierea de față) începea în 1955, cu primul volum al romanului omonim și se încheia în 1977, cu *Viața ca o pradă*. Concepută ca un cosmoid, universul fixat în *Moromeții* (I) părea suficient sieși, doar că finalul deschis, dilematic arăta că autorul își plănuia încă de pe atunci întoarcerea. De altfel, în 1955 era poate prea devreme pentru a imagina ce se întâmplă atunci când timpul nu mai are răbdare. În 1967 scriitorul revine cu volumul al doilea, în care universul rotund explodează sub presiunea legilor istoriei. Se naște astfel și o specie literară nouă, căreia tot Preda îi găsește un nume: e vorba de romanul obsedantului deceniu (al cincilea). „Tema povestitorului“ – adică viziunea prozatorului asupra propriei sale lumi ficționale care, în unele cazuri, chiar profeția lui – este una tragică: moartea lumii țărănești ar fi cauzată de politica regimului comunist. Aceasta va deveni chiar supratema operei lui Preda, mesajul său profund anxios, prin care toate scrierile acestui autor capătă un puternic accent subversiv. Însă povestea nu este încheiată, pentru că în 1972 apare *Marele singuratic*, în care personajul central este Niculae Moromete. Preda se va reîntoarce asupra acestei lumi în

1975, odată cu *Delirul*, și, apoi, în 1977, cu *Viața ca o pradă*. Saga se încheie brusc și în chip tragic prin însăși scoaterea autorului din liniile destinului lumesc. Altfel, scriitorul plănuia continuarea romanului *Delirul* cu un al doilea volum și, cu siguranță, ar fi revenit asupra acestui univers care îl obseda și după 1990, într-o cu totul altă paradigmă istorică.

Scrierile care urmează *Moromeților I* nu sunt însă tatonări repetitive, ci reveniri în spirală, sondând alte momente ale istoriei și ale evoluției personajelor. Modelul (îndepărtat) este cel balzacian, scriitor pe care Preda îl admira în mod deosebit pentru talentul și tenacitatea de a fi inventat un univers românesc specific, urmărindu-l până la capăt, în toate derivațiile lui. Cronologia „comediei țărănești“ este, astfel, una sinuoasă: citită în ordinea apariției volumelor, de la *Moromeții I* la *Viața ca o pradă*, această saga iradiază prin nucleele tensionale ale operelor și prin relațiile care se stabilesc, retrospectiv, între diferitele ei părți. Spre exemplu, dacă *Moromeții I* era chiar începutul romanului, *Viața ca o pradă* este metaromanul, adică romanul *Moromeților I*, reconstituind geneza complexă a acestei scrieri, care coincide cu însuși conturarea destinului scriitoricesc al lui Preda. Cu alte cuvinte, universul acesta a fost atât de puternic, încât el a sfârșit prin a-și inventa autorul. *Delirul* se întoarce la perioada dilematică a anilor '40, plasându-se, la nivel temporal, în intervalul care despărțea acțiunea din *Moromeții I* de aceea din volumul doi. Lumea satului este surprinsă acum în timpul dictaturii legionare (inclusiv a crimelor ei), urmărindu-se și destinul lui Moromete după fuga fiilor mai mari. Această fugă a fraților (care coincide și cu o realitate biografică) l-a obsedat de la bun început pe scriitor: era nucleul prozei cu care se încheia volumul de debut al lui Preda, *Întâlnirea din pământuri*. Deducem astfel că *Moromeții* existau ca eboșă (sau ca proiect) încă din 1948.

Marele singuratic se inserează într-o buclă epică din *Moromeții II*, într-o zonă ficțională care rămăsese nedevelopată, mai exact în răstimpul epic dintre eșecul lui Niculae ca responsabil cu colectivizarea și moartea lui Ilie Moromete. *Moromeții* este marele roman al tatălui, *Marele singuratic* este micul roman al fiului, personaj proiectat de Preda ca *alterego* polemic și conceput aproape

antitetic în raport cu Ilie Moromete. Niculae ratează pentru că alege greșit soluția: se înscrie în partid convins că aceasta îi este menirea. Eșuând, se retrage din istorie, alegând singurătatea și non-implicarea ca variantă de destin. Dar „marele singuratic“ nu este totuși un „străin“, precum personajul lui Camus, pentru că Marin Preda nu adera la anxietatea metafizică din romanele existențialiste, pe care o considera în bună parte falsă și gratuită. Rămâne de discutat dacă soluția propusă de scriitor pentru a-și reinsera personajul în istorie este și valabilă estetic (la finalul scrierii, personajul își reia activitatea de partid). Dincolo de acel „Epilog“ care, dacă nu dezamăgește, rămâne ambiguu, *Marele singuratic* este un roman al insului retras din istorie și al iubirii ca forță compensatoare.

Retragerea din istorie

Încă din *Moromeții II*, Niculae era proiectat ca un ins care evolua în linia unui fals destin. Mai mult, dacă acest roman avea un puternic caracter subversiv, aceasta se datora în bună parte manierei polemice în care era conceput personajul, care alesese să se implice în politică. Istoria lui Niculae continuă în *Marele singuratic*, urmărindu-se evoluția eroului după excluderea din activul din partid. Astfel, Preda are ocazia să analizeze relația dintre istorie, „revoluție“ și posibilitatea unei noi „religii“ (obsesia tânărului). Însă Niculae este o posibilă variantă de „risipitor“, în cazul de față un ins pornit în căutare de soluții pentru a-și înlocui rădăcinile rupte odată cu părăsirea lumii satului. Din derută, tânărul se aruncase în utopii zise revoluționare. Personajul devenise activist de partid, ordonându-și polemic destinul în raport cu Ilie Moromete. Prins între lumi, Niculae alesese falsa acțiune și se trezise într-un impas. Calea aleasă de el trecea prin istorie, ale cărei legi riscă să strivească, în romanele lui Preda, destinele individuale.

Respins de istorie, dat afară din partid, incapabil să transmită parabolele acelei noi „religii“ pe care o visa în copilărie (care deducem că nu semăna deloc cu cea a „omului nou“), Niculae devine *marele singuratic*, nevoit să-și inventeze, după eșec, un refugiu. „Revoluționar“ respins de logica dogmatică a revoluției reale, eroul alege, ca paliativ, soluția retragerii, a non-implicării, optând pentru cea mai non-ideologică meserie, cea de horticultor. Izolat de restul

lumii în grădina castelului, personajul are ocazia de a-și revizita polemic trecutul și de a medita asupra resorturilor politicului. Descoperă astfel că, aproape fără voia sa, devenise un instrument în cel mai dur dintre jocuri. Așa cum spuneam anterior, ideea lui Marin Preda, de o violentă forță subversivă, este aceea că politica de tip comunist, prin colectivizarea forțată, ucidea satul românesc tradițional, înlocuindu-l cu un surogat, care apoi va fi spulberat de tăvălugul istoriei și trecerea timpului. În acest sens, confesiunea pe care i-o face personajul Siminei, iubita sa, este dramatică: „[...] cum să-ți spun, mie, care am fost activist și am contribuit la surparea ei, acum, că nu îmi pare rău de ce-am făcut, dar mă simt străin de ceea ce a ieșit. Nu ca idee, fiindcă ideea asta e aceeași și astăzi, dar m-am pomenit, cum să-ți spun, că simt altfel... Și mai ales ce oameni au ieșit la iveală... Niște conțopiști. Ei o duc bine, iar ceilalți, toată generația tatălui meu de pildă, n-au de lucru, fiindcă mașinile fac acum ceea ce era altădată munca de bază a țăranului... Și totuși văd porumbul pe câmp năpădit de buruieni...”

Această realitate dramatică îl obligă pe personaj să regândească chiar profilul „revoluției” (comuniste, în cazul de față). Cum întoarcerea nu mai este posibilă (pentru că în general, în istorie, drumurile înapoi sunt pentru totdeauna barate), rămâne doar nostalgia pentru cealaltă variantă, de acum virtuală. Opțiunea lui Niculae – și totodată a lui Preda – era una de tip conservator: „mie mi-ar fi plăcut ceva în stil englezesc, să se păstreze și ce era bun înainte și să se facă și revoluție”.

Pe de altă parte, Niculae descoperă că tatăl său era cel care avusese dreptate în judecarea noii realități. Nu doar consecințele politicii comuniste erau dramatice, dar și protagoniștii ei erau fatalmente mediocri și corupți. Prin intermediul bătrânului Moromete, Marin Preda introduce o altă idee a sa: comunismul scoate la iveală un nou univers uman în care complexele de inferioritate se îmbină cu abjecția. În *Cel mai iubit dintre pământeni*, rezultatul „luptei de clasă” este „era ticăloșilor”. Deocamdată, în *Marele singuratic*, e vorba de „acei oameni aflați, prin lipsa de principii și credință, cei mai jos pe scara ierarhiei sociale, și pe care sărăcia nu i-a ridicat moralmente, ci i-a coborât tot mai jos”. Moromete îi numește

„conțopiști”, cuvânt peiorativ folosit aici în sens simbolic. Cum de fiul său alesese să meargă alături de acești inși?

Confruntat cu dogmatismul doctrinei, Niculae îi descoperă totodată și caracterul absolutist. Liberul arbitru era exclus din capul locului, iar insul obligat să devină un simplu executant temător. Deși părtaş (uneori involuntar) al samavolniciilor aplicării puterii, activistul nu are libertatea de a se retrage din joc: Niculae e silit să constate că din partid nu se poate pleca decât atunci când ești dat afară. La aceasta se reducea noua „religie” pe care comunismul se lăuda că o aduce. Una letală. Pentru că, spre exemplu, Niculae fusese îndepărtat din activul de partid deoarece nu putuse împiedica sinuciderile pe care le provocase colectivizarea... Prilej pentru prozator de a fixa diagnosticul, pe un casant ton neutru: „nemaiputând suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus capăt zilelor...”.

De aici nevoia personajului de a se retrage în cel mai ferit loc, la adăpost de loviturile și carențele realității. Dacă „religia” în care activase și mijloacele ei se dovedesc false, trebuia revenit la visul său din copilărie. În chip nefiresc, o șopărlă îi trecuse odată de trei ori peste mâna întinsă – știa că îl așteaptă un mare destin. Care să fie acesta?

Marele singuratic și iubirea

Un rol important în compoziția romanului îl are povestea de dragoste dintre Niculae și Simina, una dintre cele mai reușite din opera lui Marin Preda prin ineditul și dramatismul ei. Ideea prezentă și aici este că, într-o istorie cu legi crâncene, doar iubirea mai poate salva ființa umană și că doar ea îi mai dă forța de a se regăsi pe sine. Pe de altă parte, această poveste de dragoste este una atipică printre celelalte istorii amoroase inventate de scriitor, poate și prin interstițiul în care este plasată. Preda excelează mai ales în surprinderea infernului afectiv, în analiza degradării relațiilor de cuplu, în sondarea acelor zone obscure ale raporturilor amoroase, în care explodează tensiunile și răstălmăcirile. Or, aici, povestea este prinsă la început, cu tatonările și deschiderile succesive ale celor doi protagoniști care, numai acum, se dovedesc capabili să respecte și să protejeze ființa și libertatea celuilalt. Niculae iese treptat din